
Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

COUNCIL OF EUROPE

Имплементирано
од Советот на Европа

ХИ II: Поддршка за подобар пристап до поквалитетни услуги за бесплатна правна во
Северна Македонија

ИЗВЕШТАЈ

КООРДИНАТИВНИ СОСТАНОЦИ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО НЕДОСТАТОЦИТЕ ВО ДАВАЊЕТО ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

23 - 25 февруари 2021 година

Преку интернет, на платформата КУДО

Подготвиле:

Бојана Нетковаⁱ, национален консултант на СЕ

Виктор Захаријаⁱⁱ, меѓународен консултант на СЕ

Скопје, 2021 година

Дозволена е репродукција на извадоци (до 500 збора), освен за комерцијални цели сè додека интегритетот на текстот е сочуван, извадокот не се користи вон контекст, не се даваат нецелосни информации или генерално не се наведува читателот во погрешен правец во однос на природата, опсегот или содржината на текстот. Секогаш мора да се наведе изворниот текст на следниов начин, „© Советот на Европа, година на издавање“.

Сите други барања во врска со репродукцијата/преводот на целиот или делови од документот, треба да се достават до Директоратот за комуникација, Совет на Европа (-67075 Strasbourg Cedex или publishing@coe.int).

Целата друга кореспонденција во врска со оваа публикација треба да се упати на Одделот за програми за соработка.

© Совет на Европа, април 2021. Сите права се задржани. Правата на користење ги има Европската Унија под одредени услови.

Овој документ е изработен со финансиска поддршка на Европската унија и на Советот на Европа. Ставовите изразени овде во никој случај не може да се сметаат за одраз на официјалното мислење на која било од страните.

I. ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ

Програмската канцеларија на Советот на Европа во Скопје во моментот спроведува проект чија цел е поддршка на главните актери во зголемувањето на ефикасноста, квалитетот, опфатот, пристапноста и свесноста за давањето бесплатна правна помош во Северна Македонија. Проектот се надоврзува на резултатите остварени при спроведувањето на претходната акција по ова прашање (ХИ-35 „Поддршка на реформите во бесплатната правната помош“) и поддржува ефективно спроведување на новиот Закон за бесплатна правна помош, донесен во мај 2019 година. Акцијата „ХИ II 12 - Поддршка на подобар пристап до поквалитетни услуги за бесплатна правна (БПП) во Северна Македонија го предвидува Резултат 2.2.1: „Започнат е процес за поддршка на клучните засегнати страни, вклучувајќи ги и судството и адвокатската комора за идентификување и справување со недостатоците во давањето правна помош во кривичната постапка“ во рамки на Непосредниот резултат: „подобрен квалитет на правната помош која се дава во кривичната постапка преку зголемена транспарентност и координација“.

Програмата разви експертска проценка и препораки за давање правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија¹. Документот ги опишува моменталната состојба во Северна Македонија (воспоставен механизам, вклучени главни актери, улоги, интеракција и ефективност), постојните недостатоци и предизвици и можните решенија и пристапи за подобрување на координацијата и ефективноста на давањето правна помош во кривичната постапка, повикувајќи се на меѓународните практики и искуства. Проценката ја опфаќа правната помош во кривичната постапка (истрага, судски рочишта и фази на жалба), со упатување на категориите на лица кои имаат право на правна помош (задолжителна одбрана, сиромашни лица, жртви на кривични дела), механизмот за назначување на адвокат, давателите на услуги и механизмот за обезбедување квалитет, управувањето и финансирањето на системот. Проценката содржи анализа на релевантното законодавство, нацрт законите, добрите трендови, недостатоците и предизвиците, формулирањето препораки засновани врз стандардите и најдобрите практики на Советот на Европа во оваа област.

Една од активностите кои се планирани за остварување на целите спомнати во Извештајот за проценка на правната помош во кривичната постапка е онлајн консултацијата/работилницата со следните цели:

- Да се идентификуваат ставовите на засегнатите страни за следните чекори за реформи на правната помош во кривичната постапка во Северна Македонија;
- Да се овозможи заедничко разбирање кај засегнатите страни за потребните чекори за реформа на правната помош во кривичната постапка во Северна Македонија;
- Да се создаде контекст на обврски и соработка кај засегнатите страни во спроведувањето на потребните чекори за реформа на правната помош во кривичната постапка и имплицитно спроведување на препораките од Извештајот за проценка на правната помош во кривичната постапка во Северна Македонија.

¹ <https://rm.coe.int/provision-of-legal-aid-in-criminal-proceedings-in-north-macedonia/16809fcd82>
<https://rm.coe.int/provision-of-legal-aid-in-criminal-proceedings-in-north-macedonia-mkd-/16809fcd83>

Консултациите беа извршени од 23 до 25 февруари 2021 година, преку интернет. Претставници на Министерството за правда, Врховниот суд, Јавното обвинителство и претставници на Адвокатската комората учествуваа на одделни консултативни состаноци, проследени со заедничка консултативна работилница (за поединечните дневни редови, видете во додатокот 1-5).

II. КЛУЧНИ НАОДИ, ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Овој дел од извештајот ги содржи ставовите на различните учесници во процесот на консултации, додека приближните мислења се одразени во предложениот акциски план.

Измена на ЗКП, главно на критериумите за достапност на правната помош во кривичната постапка

Претставникот на Министерството за правда (МП), Никола Прокопенко, укажа дека постои Работна група (РГ) за измени на Законот за кривична постапка (ЗКП). Истовремено, има препорака за проширување на составот на РГ, заради што во моментот РГ е во мирување сè додека министерот не ја потпише одлуката за проширување на составот на РГ. Потоа, РГ ќе продолжи со работните состаноци.

Спектарот на одредби што ќе ги испита РГ е отворен, а вклучени се и одредбите за бесплатна правна помош (БПП). Намерата на РГ е да ги разгледа и одредбите за БПП за ранливата категорија на луѓе, така што во таа смисла поддршката од Проектот на СЕ ќе биде добредојдена со предлози за измени, граници и опфат на правната помош, стандардите итн. кои треба да се спроведат во ЗКП земајќи го предвид специфичниот контекст на земјата. Овие се прашања и во врска со текстот на ЗКП за задолжителна одбрана. Инаку, причината што постојните одредби не се правилно спроведувани од страна на судовите е што овие одредби се недоволно јасни и прецизни (на пр., во целиот ЗКП има само еден член за правна помош за сиромашни лица).

Периодот на активност на РГ зависи од одлуката на Министерството за правда за продолжување на активноста на РГ. Динамиката на РГ е предвидена да биде иста како и претходно, значи еден состанок за една конкретна тема (со соодветна подготовка однапред на целата релевантна документација за состаноците).

Беше предложено пред официјалниот состанок на РГ за одредбите за БПП во кривичната постапка, да се одржи работилница со учество на претставници на РГ и консултанти на СЕ за да се презентираат предлози, измени, можни опции, со нивни релевантни објаснувања и образложение заради пофокусирани дискусии за време на официјалниот состанок на РГ. Претставник на МП посочи дека актуелната проценка [Извештајот за проценка на правната помош во кривичната постапка] е детална и дека препораките се многу добри. Адвокатската комора исто така ја истакна потребата од навремена измена на одредбите од ЗКП, бидејќи

практичарите се соочуваат со проблеми во спроведувањето на законот, така што законот мора да се измени што е можно побрзо.

Јавниот обвинител Ристо Бојаџиски предложи да им се понуди можност на обвинителствата (не само на полицијата) да повикуваат адвокат заради подобар пристап до правдата и заштита на правата на обвинетите. Всушност, во случај осомничен да дојде пред јавен обвинител без адвокат, обвинителот треба да чека со целата постапка додека обвинетиот не биде изведен пред судија во претходна постапка кој ќе назначи адвокат. Оваа состојба има влијание врз капацитетот за истрага и ја забавува целата постапка, имајќи предвид дека роковите за преземање дејствија се многу кратки/24 часа осомничениот да се изведе пред судија во претходна постапка.

Друг суштински аспект кој беше покренат за време на консултациите беа одредбите од ЗКП што ги регулираат надоместоците за адвокатите. ЗКП предвидува дека за трошоците за одбрана одлучува судот. Но, адвокатот не е секогаш вклучен само во судска фаза, многу често адвокатот е, и треба да биде вклучен во сите фази на постапката, вклучувајќи и во фазата на истрага (полиција, обвинител). Покрај тоа, постојат ситуации кога целата постапка не е пристигната пред судот, но адвокат бил повикан, и тука се поставува прашањето кој ќе одлучи за овие трошоци и кој е одговорен да ги плати надоместоците за адвокатите. Адвокатската комора исто така ја поддржа идејата да се обрне внимание на одредбите од законот со кои се регулираат трошоците за адвокати. Соодветно, РГ ќе го испита процесот на одлучување за трошоците за БПП во сите фази на кривичната постапка и за субјектот кој ги плаќа овие трошоци.

Усвојување на релевантното законодавство и утврдување на прагот за квалификуваност за правна помош, за да се прецизира и поедностави постапката за утврдување на критериумот „финансиска состојба“, префрлувајќи се на можност ваква потврда да се добива од една институција („едношалтерски систем“ или со употреба на електронска апликација).

Прагот за квалификуваност за БПП (за ранливите категории) и критериумот „финансиска состојба“ е важно и сложено прашање и треба соодветно да се регулира. Примарните одредби можат да бидат вклучени во ЗКП, а други детали да бидат вклучени во други законски акти.

Треба да се земе предвид фактот дека ЗКП се носи со 2/3 мнозинство гласови. Соодветно, ЗКП може да ги опфаќа општите аспекти, а деталите да бидат вклучени во други законски акти, вклучително и во подзаконски акти.

Претставникот на МП, г. Прокопенко го потенцираше фактот дека ова е чувствително прашање, и затоа би било соодветно да се одржи посебна работилница на оваа тема (во истиот алгоритам како за критериумите за квалификуваност: работилница, консултации на претставниците на РГ со консултанти на СЕ, потоа презентирање на предлозите на официјалниот состанок на РГ).

За пример беа дадени ЗБПП (некривична постапка), ЗМП (правда за деца) каде веќе постојат конкретни решенија кои функционираат и кои можат да се искористат, или барем да се земат

како почетна точка. Претставникот на МП Славица се согласува со горенаведениот предлог. Истовремено, државниот советник Петар смета дека системот во ЗБПП е многу различен и не е применлив во кривичната постапка. Тој го потенцираше фактот дека ЗБПП е за граѓански предмети, а ЗКП е за кривична постапка, па затоа смета дека нема простор за користење на системот за ЗБПП. Тој тврдеше дека ако одбереме опции за корисници на социјална помош или систем со минимална плата, ќе биде прашање колку луѓе годишно би имале корист од БПП. Неопходни се релевантни статистички податоци за проценка на трошоците, носејќи одлуки со целосно земање предвид на финансиската состојба во земјата. Претставникот на МП, Славица, спомена дека ваквата анализа на трошоците би била навистина корисна и била извршена за целите на ЗБПП.

Испитување на можноста за развивање на професионални стандарди за активноста на адвокатите во кривичната постапка

Претставничката на МП укажа дека постојано добива поплаки во врска со работата на адвокатите и активноста на дисциплинските тела на Адвокатската комора за квалитетот на работата, трудољубивоста итн. Жалителите тврдат дека дисциплинските тела не се ефикасни, воопшто не се формираат комисии или се санкционираат многу малку адвокати. МП нема контрола врз работата и квалитетот на давателите на правна помош која ја даваат адвокатите, тие се целосно независни. Потребна е постојана обука, а тековните измени на Законот за адвокатура го опфаќаат ова. МП е подготвено да ѝ помогне на адвокатската комора доколку ѝ треба помош, бидејќи дефинитивно е потребен механизам за обезбедување квалитет.

Вметнување во буџетот за правна помош во кривична постапка на релевантни буџетски ставки за подигање на свесноста, обука и иновации во системот за давање правна помош во кривичната постапка

Претставниците од МП објаснија дека МП нема никакво влијание врз планирањето на буџетот за судовите, но посочија дека нема посебен буџет за БПП во кривичната постапка, дека сè е вклучено во општиот буџет на судовите. Судскиот буџет е независен и има различни ставки, од кои една е за правни трошоци што ги вклучува и адвокатите. За тој буџет се одговорни Министерството за финансии и Судскиот буџетски совет. Постои и закон за судски буџет. Беше предложено да се покани г-ѓа Силвија, која е раководител на Судскиот буџетски совет.

Всушност проблемот е од поинаква природа. Релевантните буџетски ставки за подигање на свесноста за БПП, обука и иновации во системот за давање правна помош во кривичната постапка треба да бидат вклучени во буџетот на субјект кој ќе биде одговорен за овие активности, додека судовите можеби не се најсоодветната опција ако треба да се спореди со опцијата за посебен субјект кој ќе биде одговорен за БПП во кривичната постапка.

Одржување на годишна конференција за правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија, дополнета со други форми на дијалог помеѓу засегнатите страни на централно и локално ниво

Годишна конференција и други форми можат да придонесат за подобар дијалог помеѓу носителите на одлуки во областа на правната помош во кривичната постапка. Претставниците од МП ја поддржаа идејата, споменувајќи дека тоа треба да се направи во рамки на секторот за бесплатна правна помош, а МП да биде тоа што ќе ја организира оваа конференција или семинар во соработка со Адвокатската комора и во некои делови или ситуации можеби и со судовите, со помош на Советот на Европа. Како и да е, претставникот на МП укажа дека кривичната материја не е во опфатот на ЗБПП и затоа оваа препорака засега не е изводлива. Другиот претставник објасни дека ако ЗКП се измени во оваа насока, тогаш без никаков проблем ќе може да се вметне во секторот за БПП. Како и да е, секторот подготвува годишни извештаи и ќе се додаде само уште една точка во извештајот, имајќи предвид дека секторот за БПП ги има сите статистички податоци поврзани со БПП во некривичната постапка.

Всушност, постојат неколку субјекти кои се вклучени во секојдневното барање и давање правна помош во кривичната постапка (судство, адвокатура, полиција), додека некои важни раководни функции (унапредување на системот, свесност, собирање статистички податоци итн.) не се доволно опфатени од никого. Формата на соработка може да биде инспирирана од ЗБПП со национално координативно тело (како чекор кон посебен субјект за управување со системот за правна помош во кривичната постапка).

Испитување на изводливоста, раководењето со системот на правна помош во кривичната постапка (целиот спектар на функции) да му се довери на еден посебен субјект со учество на сите релевантни засегнати страни.

Претставниците на МП спомнаа дека во согласност со стратегијата за реформа на судството ЗБПП не ја опфаќа кривичната постапка. Некои преодни одредби се достапни за жртвите на кривични дела и трговија со луѓе, кои би можеле да бидат исклучени со измените на ЗКП. Некои учесници изразија поддршка за двоен систем, ЗБПП за некривични прашања и актуелниот систем за кривична постапка. Како и да е, има многу прашања поврзани со двојниот систем, вклучително и раководните функции за БПП во кривичната постапка. Јасно е дека многу учесници никогаш немале шанса детално да ја испитаат можноста управувањето со системот за правна помош во кривичната постапка (целиот спектар на функции) да му се довери на еден посебен субјект. За таа цел, беше повторена препораката од извештајот за проценка да се направи физибилити студија. Како таква, проценката на изводливоста не подразбира никакви политички обврски.

Развивањето (на партиципативен начин) на план за подобрување на системот за давање правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија во врска со задолжителната одбрана, сиромашните лица и жртвите на кривични дела

Учесниците во консултациите ја поддржаа идејата, всушност консултациите се дел од подготовката на акциски план за подобрување на давањето правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија.

Развивање на софтверско решение за назначување на адвокати по службена должност во кривичната постапка; Зголемување на свесноста и мотивираноста на адвокатите да учествуваат во системот за давање правна помош во кривичната постапка; Обновување на дијалогот и договорите на судството и адвокатската комора во врска со назначувањето на адвокати по службена должност

Претставниците на адвокатурата споменаа дека тоа е многу добра идеја. Софтверското решение е многу потребно решение, кое ќе помогне да се регулира механизмот за назначување на адвокати за БПП, но исто така и за регулирање на начинот на плаќање на надоместоците за адвокатите од страна на судовите (почитување на нивото на надоместоци) и соодветно ќе придонесе кон подобар квалитет на дадената правна помош. Покрај тоа, ќе се зголеми и интересот на адвокатите да учествуваат во системот за давање правна помош во кривичната постапка.

Сите учесници се согласија дека Адвокатската комора треба да биде лидерот во развојот на софтверското решение и институција која ќе биде одговорна за одржување на системот, имајќи предвид дека софтверот треба да содржи податоци за сите адвокати, а единствената институција што има такви податоци е комората.

Претставниците од судството ја поддржаа идејата за софтверот како начин на подобрување на достапноста и квалитетот на одбраната, третирајќи го како потенцијално ефикасна алатка за судовите да ги извршуваат своите должности, особено во најраните фази на кривичната постапка. Исто така важно е да се вклучат и релевантни одредби за софтверското решение во законодавството, за да се обезбеди дека судството ќе го користи.

Како и да е, софтверското решение подразбира трошоци и ресурси, а на Адвокатската комора ѝ треба поддршка, евентуално од СЕ. Временската рамка за спроведување може да биде 2021-2025 година

Редовно ажурирање на листата на адвокати по службена должност

Јавниот обвинител посочи дека Адвокатската комора треба да обезбеди редовно ажуриран список на дежурни адвокати и тој да се дистрибуира до полицијата.

Според адвокатите, постои листа на адвокати по службена должност и таа е доставена до судовите и објавена на веб страницата на комората (значи е јавно достапна). Судовите се должни да ги назначуваат оние адвокати кои се регистрирани на таа листа и тоа е регулирано со постојните законски одредби. Истовремено, мотивацијата на адвокатите е многу ниска, бидејќи судовите не ја почитуваат тарифата. Редовното проширување и ажурирање на листата, според адвокатите, зависи од почитувањето на тарифите, но секој адвокат кој сака, може да се приклучи на листата. Мали измени во законите се неопходни, но тоа не е пречка за софтверско решение кое е во интерес на сите страни вклучени во постапката. Софтверско решение ќе ги намали овие проблеми и недостатоци. Доколку се почитуваат тарифите и начинот на назначување на адвокати (исто така и третманот на адвокатите за време на постапката), ќе се предизвика многу поголем интерес кај адвокатите.

Претставниците на адвокатите додадоа дека обвинителството и полицијата не вршат плаќања, дека судот плаќа, но многу често под тарифата и затоа интересот е премал, а листите се такви какви што се. Ситуацијата може да се смени ако се примени софтверот. Оваа иницијатива од Советот на Европа доаѓа навремено.

Финализирање на формирањето на Едукативен центар за адвокати и развивање на посебни модули за обука и консолидирање на капацитетот за давање обука преку програма за обука на обучувачи

Претставниците на Адвокатската комора потсетија дека новиот закон за адвокатура (кој е во фаза на развој) предвидува создавање центар за обука на адвокати. Комората е во фаза на смена на генерации и има сè повеќе млади адвокати на кои им е потребна обука, вклучително и за етика, подигнување на етичките/моралните вредности и ставови на највисоко ниво. Комората ќе има корист од понатамошна помош од Советот на Европа за обука и едукација (евентуално не само за обуки, туку и за воспоставување на систем на обука, вклучувајќи и утврдување на потребите од обука, развој на наставни програми за обука, обезбедување на обука на обучувачи или тематски обуки)

Тема за обука би биле стандардите на СЕ за правично судење и пристап до правна помош.

Промовирање (за региони со доволен број на адвокати кои дават услуги по службена должност) на специјализација на адвокатите по службена должност

Според претставниците на адвокатурата, во иднина, најверојатно, ќе имаме големи адвокатски фирми или партнерства каде секој адвокат ќе работи во посебна област(и), за кои ќе се специјализира или ќе биде експерт. Иако формалната специјализација во смисла на закон не е

дозволена, а во минатото имаше такви неуспешни обиди (уставниот суд ги поништи тие одредби од законите), можеме да зборуваме само за неформална специјализација. Во моментот, адвокатите можат слободно да работат во која било област во која се чувствуваат комотно и тоа право е гарантирано со издавањето на адвокатската лиценца. Значи, идејата за специјализација е добра, но не во моментот, а на неа можеме да се навратиме во подоцнежната фаза на реформата.

Формирање на работна група за утврдување на нивото и начинот за пресметување на надоместоците за адвокатите за правна помош (одбрана и застапување на жртвите по службена должност) во кривичната постапка и пишување на посебна глава во прописите за адвокатски надоместоци во врска со застапувањето по службена должност

Тарифата (нивото на надоместоци за адвокатите) беше воведена од Адвокатската комора и објавена во службен весник. Ова значи дека тоа е подзаконски акт со правна сила и мора да се почитува. Според претставниците на адвокатурата, актуелната тарифа е најдобрата што адвокатите ја имале до сега и затоа не е предмет на никакви измени (всушност, Адвокатската комора сè уште не ја признава идејата дека за правна помош во кривичната постапка може да постои различно ниво на тарифи). Според адвокатурата, проблемот не е во висината на тарифата, туку во примената од страна на судовите (нема уедначена примена на законодавството). Значи, овој проблем ќе се реши помеѓу адвокатурата и судиите (ако е неуспешно, тогаш процесот може да го олеснат партнерите).

Развивање на механизам за следење на квалитетот на правната помош

Според адвокатурата, судот е надлежен за контрола на квалитетот во врска со правната помош што ја даваат адвокатите во судската постапка. Иако е надвор од судовите, комората има дисциплински органи кои постапуваат по жалби поднесени од граѓани или од судови, во насока дека адвокатот не преземал соодветни активности. Дисциплинските органи иницираат дисциплинска постапка. Една од казните е одземање на лиценцата, па комората со овие мерки дејствува превентивно за адвокатите да постапуваат совесно при одбрана на клиентите.

Како и да е, механизам за обезбедување квалитет е неопходен и Адвокатската комора ќе го испита начинот на кој таа проактивно ќе придонесува кон квалитетот на правните услуги воопшто и правната помош во кривичната постапка посебно, преку обука на адвокати, професионално водење, следење на квалитетот и други модалитети. Адвокатурата како прв приоритет ја согледува достапноста на правна помош во кривичната постапка (под претпоставка на соодветно ниво на квалитет), а потоа ќе се справува со механизмот за обезбедување квалитет (на пр. во 2023 година).

Развивање на правно мислење од Врховниот суд на Северна Македонија кое ќе доведе до уедначување на праксата за проценка на критериумите за достапност на правната помош, во кое ќе се специфицира начинот на информирање на жртвите на кривични дела за нивните процесни права и за моментот на назначување на адвокат по службена должност за застапување на интересот на жртвите на кривични дела за време на кривичната постапка.

Од претставникот од судството, судијката на Врховниот суд Мирјана Трајковска Лазаревска, беше потврдено дека сите препораки од извештајот за проценка генерално се добри и се во вистинска насока. Претставникот на Врховниот суд истакна дека можеби е подобро да му се предложи на кривичниот оддел во Врховниот суд да развие соодветни правни упатства или правно мислење за правна помош во кривична постапка врз основа на која ќе постапуваат сите судови. Според македонското законодавство, Врховниот суд не развива упатства што пониските судови се должни да ги следат. Затоа, најефикасен начин би бил развивање на правно мислење или начелни ставови или судска пракса од конкретни предмети. Ваков вид на предмети можат да бидат покренати пред Врховниот суд само од страна на адвокатите или јавните обвинители преку барање за заштита на законитоста. Судијката исто така рече дека недостасува пракса во врска со овој вид прекршоци направени од пониските судови, а таквата судска пракса може да се развие по иницијативи, т.е. особено на барања на адвокатите, но и на обвинителите. Затоа, неопходно е да се обезбеди обука за адвокатите и обвинителите за правото на одбрана и пристапот до правна помош (и евентуално да се развијат некои упатства за ова прашање).

Во своето професионално искуство во ЕКЧП и Врховниот суд на РСМ, судијката Мирјана Трајковска Лазаревска не наишла на ваков вид предмети кога адвокати или обвинители се повикуваат на повреда од ваков вид. Релевантната судска пракса на Врховниот суд се заснова врз овој вид жалби, барања и сл. поднесени од страна на адвокати или обвинители или од пониските судови. Затоа е потребно адвокатите и обвинителите да поднесуваат ваков вид барања кои се повикуваат на повреда на такво прашање. „Досега не сум сретнала случај на сиромашно лице да му била дадена одбрана според член 75 заради неговата имотна или финансиска состојба“ - рече судијката. Обично адвокат по службена должност се назначува според чл. 74 заради видот на кривично дело што предвидува затворска казна од над 4 години.

Судијката го посочи како недостаток што мора да се реши, игнорирањето на пониските судови, т.е. националните судии, на праксата на Стразбур во однос на тоа во која фаза најрано е задолжително осомничениот да добие адвокат. Полицијата има формулари кои содржат информации за правото на адвокат, но тоа не е доволно, потребна е повеќе работа во оваа фаза во смисла на разбирање што значи правна помош и БПП. Како заклучок, судијката се изјасни дека би било корисно да се има правно мислење што ќе доведе до уедначување на практиката за проценка на критериумите за пристап до правна помош, специфицирајќи го начинот на информирање на жртвите на кривични дела за нивните процесни права и за моментот на назначување на адвокат по службена должност за застапување на интересот на жртвите на кривично дело за време на кривичната постапка.

Има неколку начини на кои може да се покрене начелен став или правно мислење на врховниот суд:

- A. Првиот е кога адвокатот ќе поднесе барање за начелен став или правно мислење до Врховниот суд со барање судот да заземе начелен став или да развие правно мислење за одредена недоследност во постапувањето на пониските судови или конкретен судија во конкретен предмет или предмети или за недоследност во судската пракса или ако Врховниот суд постапувал поинаку во различни предмети за идентични ситуации. Ваков вид предмети испитуваат судиите од кривичниот оддел во Врховниот суд, кои се специјализирани за кривични прашања. Потоа, ова барање се презентира на пленарна седница на Врховниот суд, каде судијата известител известува за основаноста на упатувањето, дали има потреба да се продолжи со начелен став и правно мислење или дали судската пракса е доволно јасна, дали постои отстапување од судската пракса на која се повикува лицето кое ја покренало постапката. Доколку не постои отстапување од судската пракса на која упатува лицето што ја покренало постапката, ако судската пракса е стабилна, јасна и доследна, Врховниот суд нема да подготви или развие правно мислење или начелен став, туку ќе се повика на судската пракса.
- B. Вториот начин е кога самиот Врховен суд во рамките на кривичниот оддел ќе го постави прашањето за подготовка на правно мислење или начелен став ако се соочи со некое правно прашање за кое законот остава простор за двосмисленост, не е јасен, не е прецизен и судот треба да разјасни такво правно прашање. Потоа, постои потреба судот да направи внатрешна анализа на постојната судска пракса за тоа како се применува таа одредба и да заземе став по ова прашање за да им помогне на пониските судови во толкувањето на таа одредба.
- C. Третата форма/начин е кога основните судови/апелационите судови одржуваат седница за време на која се покренуваат правни прашања пред Врховниот суд. Тие правни прашања се поврзани со примената на Законот за кривична постапка. Ваквите правни прашања ги разгледува Врховниот суд во рамки на кривичниот оддел на самиот суд. Постои интеракција помеѓу судовите, но генерално таа интеракција не е доволна. Потребни се почести состаноци затоа што во моментот со 4 апелациони области има потреба од почести контакти за размена на ставови и мислења. На пример, можно е еден или два апелациони суда да покренат правно прашање во врска со БПП, но другите два суда да не постават ваков вид на прашање, бидејќи воопшто не се соочиле со ваков тип на правно прашање. Меѓународната пракса покажува дека постоењето на дијалог помеѓу основните, апелационите и Врховниот суд е најефективниот начин/форма за надминување на проблемите во толкувањето на законите и во градењето судската пракса.

Накратко, постојат 3 најизводливи начини како да се активира процесот: да се работи со адвокатите за да се покрене вакво барање пред Врховниот суд; да се одржи работилница со судии од Врховниот суд за да се дискутира за да можат да започнат процес по службена должност при изготвувањето на правното мислење; да се искористи можноста кога судиите од апелационите судови одржуваат свои состаноци да ја вклучат оваа тема на нивниот дневен ред. Предложената временска рамка би била 2021 година.

Измена на ставките за собирање на статистички податоци од страна на судовите и вметнување на релевантните ставки во врска со барањето и давањето правна помош во кривичната постапка

Оваа тема беше разгледана во контекст на дискусијата за одржување на годишна конференција, каде МП ја изрази својата подготвеност да преземе одредени дополнителни одговорности ако се измени законодавството за правна помош.

Спроведување на сложено истражување за „задоволени и незадоволени“ потреби од правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија. Спроведување на сложено истражување за објективна проценка на квалитетот на услугите за правна помош во кривичната постапка.

Темата за 2 сложени истражувања не беше дискутирана, бидејќи учесниците беа фокусирани на поитни конкретни предлози и активности.

Спроведување на широка кампања за подигање на јавната свест за правото на правна помош

Претставниците на судството ја спомнаа важноста на јавната свест, но и важноста на свесноста на сите учесници во постапките (вклучително и што значи правна помош и право на правна помош од најраните фази на кривичната постапка сè до жалбената постапка и евентуално дополнителни правни лекови пред Врховниот суд).

Најефективниот начин за подигање на свесноста кај професионалците би бил обуките. Беше препорачано да се спроведат обуки во соработка со Академијата за судии и обвинители. Академијата, покрај основната цел да обучува судии и обвинители, често организира и вакви обуки во соработка со Адвокатската комора, со други институции и со меѓународни организации. Клучно е да се едуцираат обвинителите особено затоа што тие ја водат предистражната и истражната фаза.

Пилот проект за развивање на механизам за назначување на адвокати и за пристап до правна помош во раните фази на кривичната постапка

Јавниот обвинител Ристо Бојаџиски посочи дека во фазата пред полицијата, согласно ЗКП, за кривични дела за кои е предвидена казна затвор од 10 години и повеќе, полицијата мора да повика адвокат од листата на дежурни адвокати поднесена од Адвокатската комора.

Треба да се обрне внимание на начинот на кој се назначува адвокатот пред полицијата. Обично правото на одбрана се занемарува во оваа фаза, особено за ранливата категорија на лица. Практиката е прифатлива за предметите кога осомничениот повикува свој адвокат или кога ѝ кажува на полицијата да повика конкретен адвокат, но за сиромашните луѓе практиката е далеку од прифатлива. Кога задржаното лице нема финансиски средства да ангажира адвокат, судија во претходна постапка назначува адвокат по службена должност.

Се дискутираше и за можноста да се развијат релевантни упатства од општото обвинителство во врска со правото на правна помош. Според обвинителот, ЗКП е многу строг кога станува збор за назначување адвокат по службена должност. Јавното обвинителство нема право и овластување да повикува или да назначува адвокат. Значи, во таа смисла, смета обвинителот Ристо Бојаџиски, не сме во состојба да правиме или развиваме упатства. Должност на обвинителите е да обрнуваат внимание на правата на обвинетите, правото на одбрана, т.е. да имаат адвокат.

Во врска со назначувањето адвокати, обвинителот се изјасни дека секогаш има нешто сомнително. Во јавното обвинителство, на пример, тоа е регулирано во однос на дежурни обвинители со распоред за дежурства. Ова може да послужи како предлог за тоа како комората би можела да го реши овој проблем. Тој распоред може да се однесува на региони на дневна или неделна основа, итн.

Пилот проект (заснован на конкретна проектна задача) може да доведе до утврдување на појасни правила и начини за да се обезбеди ефективен пристап до правна помош во почетната фаза на кривичната постапка.

III. АКЦИСКИ ПЛАН

Акцискиот план содржи активности кои се во правна надлежност на институциите кои се вклучени во процесот на консултации.

АКТИВНОСТ	ОДГОВОРНА ИНСТИТУЦИЈА	ВРЕМЕНСКА РАМКА	ПАРТНЕР ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ	ОБЈЕКТИВНИ ПРОВЕРЛИВИ ИНДИКАТОРИ
1. Измена на ЗКП (главно критериуми за пристап до правна помош во кривичната постапка, вклучително и за ранливи лица; процес на одлучување за трошоците за БПП во сите фази на кривичната постапка и субјектот што ги плаќа овие трошоци)	МП	2021	СЕ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Извршени се консултации со членовите на РГ и консултанти на СЕ (работилница) ✓ Нацрт измени (текст, опции за законски одредби, образложение) се презентирани на официјалниот состанок на РГ ✓ Промовирани се нацрт измени на ЗКП
2. Развивање на предлози за релевантно законодавство и утврдување на прагот за квалификуваност за правна помош , за да се прецизира и поедностави постапката за утврдување на критериумот „финансиска состојба“ , префрлувајќи се на можноста ваква потврда да се добива од една институција („одношалтерски систем“ или користејќи електронска апликација)	МП	2021	СЕ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Извршени се консултации со членовите на РГ и консултанти на СЕ (работилница) ✓ Нацрт измени (текст, опции за законски одредби, образложение, анализа на трошоци) се презентирани на официјалниот состанок на РГ ✓ Промовирани се измени на релевантното законодавство
3. Вметнување во буџетот на судовите на релевантни буџетски ставки за подигање на свеста, обука и иновации во системот за давање правна помош во кривичната постапка	Судски буџетски совет,	2021-2022	СЕ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Извршени се консултации со Судскиот буџетски совет и консултанти на СЕ (состанок / работилница)

	Министерство за финансии			✓ Посебна категорија трошоци се вклучени во буџетот на судовите за 2022 година
4. Одржување на годишна конференција за правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија, дополнета со други форми на дијалог помеѓу засегнатите страни на централно и локално ниво	МП, АК	2022, 2023	СЕ	✓ Годишни конференции за правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија се одржува на годишно ниво
5. Развивање на физибилити студија за доверување на раководењето со системот на правна помош во кривичната постапка (целиот спектар на функции) на еден посебен субјект со учество на сите релевантни засегнати страни.	СЕ	2021	МП, АК, ВСПМ, ЈО	✓ Подготвен е извештај за физибилити студија ✓ Извештајот е испитан и потврден од засегнатите страни
6. Развивање на софтверско решение за назначување и плаќање на адвокати по службена должност во кривичната постапка ; Редовно ажурирање на листите на адвокати по службена должност; Зголемување на свесноста и мотивираноста на адвокатите да учествуваат во системот за давање правна помош во кривичната постапка	АК	2021-2025	СЕ, ВСПМ, МП, ЈО	✓ Листите на адвокати по службена должност се ажурираат редовно и се достапни во соодветните институции ✓ Бр. на адвокати кои се ефективно вклучени во правната помош во кривичната постапка е зголемен ✓ Софтверско решение е развиено и применето на национално ниво ✓ Транспарентно назначување на адвокати и навремено плаќање на надоместоците за дадена правна помош
7. Обновување на дијалогот и договори помеѓу судството и Адвокатската комора во врска со назначувањето на адвокати по службена должност	АК	2021	ВСПМ	✓ Обновен договор и обврски помеѓу Адвокатската комора и ВСПМ
8. Финализирање на формирањето на Едукативен центар за адвокати, развивање на посебни модули за обука и консолидирање на капацитетот за давање обука преку програма за обука на обучувачи	АК	2021-2022	СЕ, партнери за развивање	✓ Бр. на обучувачи во Центарот за едукација на адвокати со зголемен капацитет преку ТОТ

				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Бр. развиени модули за обука (вклучително и за стандардите на СЕ за правично судење и правна помош) ✓ Бр. на учесници на обуките ✓ Развиен е концепт за систем за обука на адвокати (вклучително и начин за утврдување на потребите од обука, изведување на обуки и водење евиденција) ✓ Целосно е функционален едукативен центар за адвокати
9. Развивање на механизам за следење на квалитетот на правната помош	АК	2023-2024	СЕ, партнери за развивање	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Развиен и потврден е концепт за механизам за следење на квалитетот на правната помош во кривичната постапка ✓ Спроведени се елементи на механизми за следење на квалитетот на правната помош во кривичната постапка
10. Развивање на правно мислење од Врховниот суд на Северна Македонија кое ќе доведе до уедначување на праксата во областа на правната помош во кривичната постапка	ВСПМ	2021-2022	СЕ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Одржани се консултации со консултанти на СЕ и судиите на ВСПМ ✓ Бр. на адвокати кои се обучени и вклучени во покренување на БЗЗ пред ВСПМ за кршење на правото на правично судење ✓ Нацрт на правно мислење од Врховниот суд на Северна Македонија е подготвен и предложен за проверка пред ВСПМ
11. Измена на ставките за собирање на статистички податоци од страна на судовите и вметнување на релевантните ставки во врска со барањето и давањето правна помош во кривичната постапка	ВСПМ, ЈО	2022	СЕ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Одржани се консултации со консултантите на СЕ, со ВСПМ и со ЈО ✓ Релевантни ставки во врска со барањето и давањето правна помош во кривичната

				<p>постапка се вметнати во формуларите за собирање на статистички податоци</p> <p>✓ Редовно се објавуваат генерализирани податоци</p>
12. Спроведување на пилот проект за механизам за назначување на адвокати и за пристап до правна помош во раните фази на кривичната постапка	СЕ	2021-2022	АК, јавните обвинители	<p>✓ Концепт за пилот проект е изработен и договорен помеѓу партнерските институции</p> <p>✓ Едногодишно спроведување на пилот проектот</p> <p>✓ Извлечените поуки се проверени и развиени се релевантни упатства за правна помош во раните фази на кривичната постапка</p>
13. Кампања за подигнување на свесноста за широката јавност и специјалистите за правото на правна помош во кривичната постапка	МП, ВСПМ, ЈО, АК, Академија за судии и обвинители	2021-2022	СЕ	<p>✓ Развиени и дистрибуирани се разновидни промотивни материјали (целни групи, пораки, се користат начини за допирање до целните групи);</p> <p>✓ Бр. на специјалисти (судии, обвинители, адвокати) обучени во Академијата за судии и обвинители</p>
14. Спроведување на сложено истражување за „задоволени и незадоволени“ потреби од правна помош во кривичната постапка во Северна Македонија	СЕ	2023	МП	<p>✓ Спроведено е истражување и донесени се одлуки за политики</p>
15. Спроведување на сложено истражување за објективна проценка на квалитетот на услугите за правна помош во кривичната постапка	СЕ	2023	АК	<p>✓ Спроведено е истражување и донесени се одлуки за политики, вклучително и за механизми за следење на квалитетот на правната помош</p>

ДОДАТОЦИ

¹ Национален консултант на СЕ, адвокатка и член на работната група за измена на ЗБПП, член на комисијата за формирање на едукативен центар за адвокати.
² Меѓународен консултант на СЕ, Претседател на националниот совет за правна помош гарантирана од државата, Молдавија (2008-2016, 2020-тековно).

Финансирано
од Европската Унија и
Советот на Европа

COUNCIL OF EUROPE

Имплементирано
од Советот на Европа

Овој документ е изработен со финансиска поддршка на Европската унија и на Советот на Европа. Ставовите изразени овде во никој случај не може да се сметаат за одраз на официјалното мислење на која било од страните.